

XALQ OG'ZAKI IJODINING ADABIYOT RIVOJIDAGI O'RNI

Umataliyeva Munajat G'ofurjon qizi

NamDPI O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi I-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalq og'zaki ijodining adabiyot rivojidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalq og'zaki ijodining yozma adabiyot shakllanishi, badiiy obrazlar tizimi, adabiy til va janrlar rivojiga ko'rsatgan ta'siri yoritiladi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlik misollar asosida ochib beriladi.

Kalit so'zlar: xalq og'zaki ijodi, yozma adabiyot, doston, folklor, badiiy obraz, adabiy til.

Xalq og'zaki ijodi (folklor) – xalqning og'zaki shaklda avloddan avlodga o'tib kelayotgan, umumiy hayotiy tajribasini, ma'naviy qadriyatlarini, bilim va hikmatlarini o'zida mujassam etgan, badiiy estetik ahamiyatga ega bo'lgan ijodiy merosi; u ertak, afsona, maqol, rivoyat, topishmoq, qo'shiq kabi xilma-xil janrlarni o'z ichiga oladi va xalqning dunyoqarashini, madaniyatini aks ettiradi.

Adabiyot insoniyatning ma'naviy taraqqiyotida muhim o'rin tutuvchi san'at turlaridan biridir. Har bir milliy adabiyotning shakllanishi va rivojlanishida xalq og'zaki ijodi asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Og'zaki ijod asarlari xalqning asrlar davomida to'plagan hayotiy tajribasi, estetik qarashlari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Shu sababli xalq og'zaki ijodini adabiyot rivojidan ajratib tasavvur etib bo'lmaydi. Xalq og'zaki ijodi haqida batafsil ma'lumot berish uchun, avvalo uning turli shakllariga e'tibor qaratish mumkin. Masalan:

Ertaklar: Odatda o'tmishdagi voqealar, fantastik qahramonlar va ma'naviy saboqlarni o'z ichiga oladi. Ertaklar xalqning dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Dostonlar: Bu uzun epik asarlar bo'lib, ularning asosiy qahramonlari ko'pincha jasorat, sadoqat va vatanparvarlik timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

Maqollar va matallar: Qisqa va o'qiluvchan iboralar bo'lib, ular hayotiy tajribadan olingan donolik va nasihatni o'z ichiga oladi.

Afsonalar: Ko'pincha tarixiy voqealar yoki mashhur shaxslar atrofida yaratilgan bo'lib, xalqning tarixiy xotirasini saqlaydi.

Qo'shiqlar va latifalar: Xalqning kulgili va zavqli tomonlarini ham o'zida aks ettiradi

Xalq og'zaki ijodining yozma adabiyot shakllanishidagi roli.

Yozma adabiyot vujudga kelishidan oldin xalq og'zaki ijodi badiiy tafakkurning yagona shakli bo'lgan. Ertaklar, afsonalar, rivoyatlar va dostonlar yozma adabiyot uchun syujet va

g'oya manbai vazifasini bajargan. Ko'plab yozma asarlar xalq orasida og'zaki tarqalgan voqealar asosida qayta ishlangan holda yaratilgan. Bu holat xalq ijodi va yozma adabiyot o'rtasidagi genetik aloqani ko'rsatadi.

Badiiy obrazlar tizimiga ta'siri.

Xalq og'zaki ijodida yaratilgan obrazlar adabiyotda ideal qahramon timsolini shakllantirishga xizmat qilgan. Jasorat, sadoqat, vatanparvarlik, halollik kabi fazilatlar xalq dostonlari qahramonlari orqali ifodalangan. Keyingi yozma adabiyot namunalari ana shu obrazlarni yanada murakkab va psixologik jihatdan boyitgan holda davom ettirgan.

Adabiy til va uslub rivojidadagi ahamiyati.

Xalq og'zaki ijodi adabiy tilning boyishida muhim omil hisoblanadi. Maqol, matal, ibora va xalqona tasvir vositalari yozma adabiyotga obrazlilik va ta'sirchanlik olib kirgan. Xalq tiliga xos soddalik va ravonlik adabiy uslubning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

Ko'plab adabiy janrlar xalq og'zaki ijodi negizida shakllangan. Doston, masal, lirik she'r va hikoya janrlarining dastlabki shakllari folklor namunalarida uchraydi. Yozma adabiyot ushbu janrlarni badiiy va estetik jihatdan takomillashtirib, mustaqil janr darajasiga olib chiqqan.

Xalq og'zaki ijodi adabiyot rivojining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. U yozma adabiyotga g'oya, syujet, obraz va til jihatidan boy manba bo'lib xizmat qilgan. Xalq og'zaki ijodini chuqur o'rganish adabiyot tarixini to'laqonli anglashga, milliy adabiyotning ildizlarini ochib berishga yordam beradi.

Xalq og'zaki ijodi har bir milliy adabiyotning tarixiy va ma'naviy ildizlarini tashkil etadi. U xalqning asrlar davomida shakllangan badiiy tafakkuri, dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan boy merosdir. "Til va adabiyot ta'limi" jarayonida xalq og'zaki ijodi nafaqat badiiy manba, balki tarbiyaviy va didaktik vosita sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli folklorning adabiyot rivojidadagi o'rnini ilmiy asosda o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

XALQ OG'ZAKI IJODI VA YOZMA ADABIYOTNING UZVIY BOG'LIQLIGI

Yozma adabiyot vujudga kelishidan avval xalq og'zaki ijodi badiiy ijodning asosiy shakli bo'lgan. Ertak, afsona, rivoyat va dostonlar xalq orasida og'zaki tarzda tarqalib, keyinchalik yozma adabiyot uchun syujet va g'oya manbai bo'lib xizmat qilgan. Ko'plab yozma asarlarda folklorga xos motivlar, voqealar tizimi va obrazlar uchraydi. Bu holat xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot o'rtasidagi genetik aloqani yaqqol namoyon etadi.

BADIY OBRAZLAR SHAKLLANISHIDA FOLKLOR TA'SIRI

Xalq og'zaki ijodida yaratilgan qahramonlar adabiyotda ideal obraz sifatida shakllangan. Doston qahramonlari jasoratli, vatanparvar, sadoqatli va adolatparvar sifatlari bilan ajralib turadi. Ushbu obrazlar yozma adabiyotda yanada murakkablashib, psixologik jihatdan

boyitilgan. Natijada xalq og‘zaki ijodi adabiyotda badiiy obrazlar tizimining shakllanishiga mustahkam zamin yaratgan.

ADABIY TIL RIVOJIDA XALQ OG‘ZAKI IJODINING O‘RNI

Xalq og‘zaki ijodi adabiy tilning rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Maqol va matallardagi ixchamlik, obrazlilik va ta’sirchanlik yozma adabiyot tilini boyitgan. Xalq tiliga xos soddalik va ravonlik adabiy tilning ommalashuvi hamda ta’lim jarayonida samarali qo‘llanishiga imkon yaratgan.

JANRLAR TARAQQIYOTI VA ADABIYOT TA’LIMI

Ko‘plab adabiy janrlarning shakllanishi bevosita xalq og‘zaki ijodi bilan bog‘liq. Doston, masal, lirik she’r va hikoya janrlarining dastlabki namunalarini folklorda uchratish mumkin. Adabiyot ta’limida ushbu janrlarni o‘rganish o‘quvchilarda badiiy tafakkur va milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantiradi.

Xalq og‘zaki ijodi adabiyot rivojining muhim manbai bo‘lib, yozma adabiyotning shakllanishi va taraqqiyotida beqiyos ahamiyat kasb etadi. U adabiyotga syujet, obraz, g‘oya va til jihatidan boy imkoniyatlar yaratgan. Xalq og‘zaki ijodini adabiyot ta’limi jarayonida samarali qo‘llash yosh avlodning ma’naviy va estetik tarbiyasida muhim o‘rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirzayev T. O‘zbek folklori asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
3. Jo‘rayev M. Xalq og‘zaki ijodi va adabiyot. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
4. Imomov K. Folklorshunoslik masalalari. – Toshkent: Fan, 2009.